

גליון תתק • ערש"ק פרשת ויצא

• שנת העשרים •

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

חייב בני נח בכיבוד אב ואם

הודאות עבודנו ממסעו של יעקב אבינו

בגדר השכר דשמירת השבת

ה"משכיל" שאפה תפוחי אדמה

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שווייכה

ישכון אור ה' בדרכי החסידות.

ביטול הוא אמנם מתכון טוב ונחוץ מאד, אבל רק לעצמו, את עצמו צריך ומוכרח האדם לבטל. ויש בזה סדר מסויים איך להשתמש ב"מתכון" הביטול. אבל את הזולת אסור לבטל.

כל ביטול הוא דחי', וכאשר דוחים ח"ו יהודי - הרי עבירה קא עביד, ודנים אותו למעלה מדה כנגד מדה.

וכמעשה הידוע:

הרה"צ ר' אהרן - מסטראשעלע - חונך יחד עם הרבי האמצעי בביתו של הרבי נרבונו הזקן]. כשהרבי מינה את בנו הרבי האמצעי על חינוך האברכים, חנך אותם הרבי האמצעי בקירוב גדול, גם את האברכים שהיו זקוקים לתיקון המדות קירב הרבי האמצעי, כל הסדר שלו הי' בדרך של קירוב.

הרה"צ ר' אהרן הי' בעל לב גדול, למרות שהיו לו מוחין דגדלות, אך הלב הי' יותר גדול, והי' בעל התפעלות נוראי, היו זמנים, בשעת שמיעת תורה מהרבי, הי' קושר עצמו באבנט לשולחן או לדבר אחר, כדי שלא יתחיל לקפוץ מגודל ההתפעלות.

הר' אהרן הי' תקיף מאד, ועל כל דבר שלא כל כך כראוי הי' מבטל ומדחה. היתה תקופה של כמה חדשים שהרבי האמצעי לא הי' בקו הבריאות, והר' אהרן עסק בחינוך והדרכת האברכים.

הר' אהרן חנך והדריך את האברכים בדרכו הוא, ובהיותו בעל התפעלות גדול, הי' לעתים קרובות מבטל ומדחה את המחונכים.

"פועל אדם ישולם לו"

פעם אחת הי' הר' אהרן ב"יחידות" אצל הרבי נרבונו הזקן], והתאונן שהלימוד שלו בכלל והתפלה בפרט אינם בחיות פנימית, הרבי נסמך על זרועות קדשו ונכנס לדביקות, וכעבור זמן מה, הרים הרבי את ראשו הקדוש ואמר:

"פועל אדם ישולם לו" - ההנהגה שלמעלה היא מדה כנגד מדה, כשמדחים יהודי אפילו בכוונה של לשם שמים לטובתו, מתנהגים אתו למעלה כמדתו, ונועלים בפניו דלתות ושערים, ואילו כשמקריבים יהודי - מקרבים אותו מלמעלה ופותחים בפניו שערי היכלי תורה ועבודה.

ישנם דברים של פועל בעבודה שהתחלת ההשתמשות בהם צריך להיות רק על עצמו, וביטול הוא אחד מדברים אלה, ואילו על הזולת צריכים להיות מחושבים יותר.

הדרך האמיתית היא, שאת הזולת צריכים לחזק ולקרב באהבה וחיבה, שהרי לאמיתו של דבר כל דבר טוב שהלז עושה, גם הטובה הקטנה ביותר, אפילו תנועה קלה - הרי זה גדול וחשוב ביותר באספקלריא הזכה והמאירה של חסידות.

(תרגום מאגרות קודש ח"ד עמודים שא-ג)

פתיחה

בעזה"ה.

הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תתק) היו"ל לפרשת ויצא, ובו אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבנ"מ זי"ע.

מדור "מקרא אני דורש" בפתח הקובץ עוסק בסוגיא מעניינת, האם בני נח מחוייבים בכיבוד אב ואם, שלכאורה לא מצינו שמצוה זו היא משבע מצוות שנתחייבו בהן, ולאידך מצינו בפרשתנו שנענש יעקב בגלל כיבוד אב ואם, ויבאר יסוד מחודש שישנם כמה דברים שהם חלק מישובו של עולם, ונתחייבו בהם בני נח, לא כמצוה פרטית אלא כחלק ממצות "דינים".

במדור "יינה ש" תורה" נידון פרטי המסע של יעקב לחרן כהכנה לנישואיו, ומכל פרט במסעו אפשר ללמוד הוראה לכל אחד; איך לבנות בית בישראל, איך עוסקים בפרנסה ונותנים בבית מדרש, איך ניתן לבנות בית יהודי חרף הנסיגות מבחורין, והוראות נחוצות נוספות.

מדור "חידושי סוגיות" מפלפל בגדר השכר דשמירת שבת (הקשור לפרשתנו כי נאמר על זה "והאכלתיך נחלת יעקב אביך"), ויבאר יסוד בהא שהמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, כיון שקדושת שבת הוא דבר הנוגע לגוף קדושת ישראל.

בברכת שבתא טבא
מכון אור החסידות

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ריבוי השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריית המערכת בלבד, ושיגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבירד הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

תוכן ענינים

ב. מקרא אני דורש.....

חיוב בני נח בכיבוד אב ואם

מדוע נענש יעקב על שלא כיבד אביו ואמו, הרי לכאורה אין כיבוד או"א בכלל שבע מצוות ב"נ? / ביאור גדר מצות כיבוד אב ואם אצל בני נח, שגם ב"נ נתחייבו במצוה זו, לא כמצוה בפ"ע, כ"א כחלק ממצות "דינים", כי בזה נכללו דברים שהם לישובו של עולם, וגם כיבוד או"א בכלל זה

(ע"פ לקושי שיחות ח"ה עמ' 153 ואילך)

ה. פנינים... עיונים וביאורים קצרים

מדוע לא נזהרו האבות באיסור יציאה מא"י? (ע"פ לקושי שיחות ח"ה עמ' 152 ואילך)

מדוע אין מערבין שמחה בשמחה? (ע"פ לקושי שיחות ח"ה עמ' 65 ואילך)

ו. יינה של תורה.....

כיצד בונים בית בישראל?

מדוע הקיף יעקב באבנים רק את ראשו ולא את כל גופו? כיצד ניתן לבנות בית יהודי טהור חרף הנסיגות? איך עוסקים בפרנסה ונותנים בבית המדרש? ומהי ה"אבן" שהיא יסוד הבית היהודי? לימוד ממסעו של יעקב להקמת בית יהודי

(ע"פ לקושי שיחות ח"ה עמ' 60 ואילך)

ז. פנינים... דרוש ואגדה

הלילה שלמעלה מהיום (ע"פ לקושי שיחות ח"ה עמ' 125 ואילך)

מ"עפר הארץ" - ל"פרצת" (ע"פ תורת מנחם - הרמיועריה ח"ב עמ' 120 ואילך)

ח. חידושי סוגיות.....

בגדר השכר דשמירת שבת

ידייק בל' הרמב"ם ששכר השומר את השבת כפי כחו הוא יתר על שכר עולם הבא, ויסיק דכוונתו כאן לשכר בעוה"ז שהוא מעין עולם הבא / עפ"ז יבאר יסוד בהא הדמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי כיון שקדושת שבת הוא דבר הנוגע לגוף קדושת ישראל

(ע"פ לקושי שיחות ח"ה עמ' 125 ואילך)

ט. תורת חיים.....

להתגבר על היצר!

דרכי החסידות.....

ה"משכיל" שאפה תפוחי ארמח

צוות העריכה וההגהה:

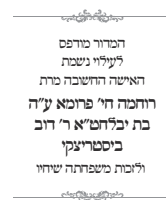
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

מכון "אור החסידות", סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד,
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. • 6084000
#BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות:

ט"ל מערכת: 03-3745979 orhachasidutil@gmail.com

חיוב בני נח בכיבוד אב ואם

מדוע נענש יעקב על שלא כיבד אביו ואמו, הרי לכאורה אין כיבוד או"א בכלל שבע מצוות ב"נ? / ביאור גדר מצות כיבוד אב ואם אצל בני נח, שגם ב"נ נתחייבו במצוה זו, לא כמצוה בפ"ע, כ"א כחלק ממצות "דינין", כי בזה נכללו דברים שהם ליישובי של עולם, וגם כיבוד או"א בכלל זה

בפרשתנו הובאו (לא, מא) דברי יעקב ללבן, שאמר לו: "זה לי עשרים שנה בביתך" וגו' - היינו, שיעקב עבד בבית לבן עשרים שנה.

ובפירוש לשון יעקב - "זה לי עשרים שנה בביתך" - מפרש רש"י (בפירושו לפ' וישב לו, לד), שיש בזה רמז להעונש שקיבל יעקב על שנים אלו שהי' בבית לבן, והוא בזה שיוסף פירש ממנו:

"כ"ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים.. כ"ב שנה, כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כיבוד אב ואם: עשרים שנה שהי' בית לבן, ושתי שנים בדרך שובו מבית לבן; שנה וחצי בסוכות, וששה חדשים בבית א-ל. וזהו שאמר ללבן 'זה לי עשרים שנה בביתך' - לי הן, עלי הן, וסופי ללקות כנגדן".

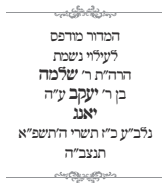
וצריך ביאור:

מזה שיעקב נענש על זה שלא קיים "כיבוד אב ואם", מובן שהי' מצווה במצוה זו (דאם לא כן, אין מקום לעונש); ולכאורה, כיון שבאותו זמן לא ניתנה התורה עדיין ודין האבות הי' כבני נח (וזה שקיימו התורה הי' רק בתורת חומרא שהחמירו על עצמם כו', וכמשנ"ת כמ"פ) - היכן מצינו שבני נח חייבים במצות כיבוד אב?

ואדרבה: אמרו חז"ל (סנהדרין נו, ב), שבמרה - לאחר יציאת מצרים - נצטוו ישראל בעשר מצוות, "שבע שקבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם". שמה מוכח אשר אין כיבוד אב ואם בכלל המצוות "שקבלו עליהן בני נח"!

ב. ולכאורה הי' אפשר ליישב, ובהקדים:

הנה לפני עשרים השנים שהי' יעקב בבית לבן, הי' עוסק בתורה ארבע עשרה שנים בבית עבר. וכדברי רש"י בתחילת הסדרה (כח, יא): "י"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה,

ה"משכיל" שאפה תפוחי אדמה

מאמרו של אבי זמעין יוצא מבית ה' והשקה את נחל השטים הביא את המשכיל בעל המוחין ובעל הלב להבעיר את התנור לאפיית תפוחי אדמה לצורך התועדות חסידית

אפיית תפוחי אדמה עבור התועדות חסידית

באחת הסעודות דחתונת מחותניי דודתי ודודי הרר"מ הכהן שליט"א - אלול תרנ"ב - הואיל כ"ק אאמו"ר [מהורש"ב נ"ע] לאמר:

בשנה שאמר אבי [אדמו"ר מהר"ש נ"ע] את [המשך המאמרים המתחיל כדיבור המתחיל] "וככה", הנה בשבתות בהן דיבר אבי הענין של ומעין יוצא מבית ה' והשקה את נחל השטים, ראיתי שלשה טיפוסי חסידים.

אחד משכיל בעל מוחין, איך הוא מדבר בעניני חסידות ואיך הוא מתפלל; אחד משכיל בעל לב, איך הוא חוזר חסידות ואיך הוא מתפלל; אחד משכיל בעל מוחין ובעל לב איך הוא מבעיר את התנור לאפות תפוחי אדמה להתועדות חסידית.

כשמאמרו של אבי זמעין יוצא מבית ה' והשקה את נחל השטים שיעבד את מוחו של בעל המוחין, או שיעבד את הלב בתפילה לזהטת ובהשכלה עמוקה - זה לא הפליא אותי. אך כשמאמרו של אבי זמעין יוצא מבית ה' והשקה את נחל השטים הביא את המשכיל בעל המוחין ובעל הלב להבעיר את התנור לאפיית תפוחי אדמה לצורך התועדות חסידית, מהרגש עמוק ובלתי מוגבל בטוב טעם ובתועלת של התועדות חסידית - הייתי מופעם ומרוגש עמוקות. וזה הביא לי תועלת גדולה בעבודה.

את הזולת אסור לבטל

ר' יהושע - פנה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב נ"ע] אל הרי"ש שו"ב דחרסון - בדיוק להיפך מדרככם לבטל את כולם וללכת בגדולות ובנפלאות, שבאמת הרי לא בזו הדרך

(1) "המשך וככה", הוא מאמר ארוך מכ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע שנאמר בהמשכים בשנות תרל"ז-ח.

להתגבר על היצר!

יש כוחות להתגבר!

במענה למכתבו . . בו . . מסיים בשאלות: ...
עצה להתגברות על היצר הרע שהוא גדול וחזק
כו':

כבר הודיעונו חכמינו ז"ל שאין הקדוש ברוך
הוא בא בטרוניא עם בריוניו, ו"לפום גמלא
שיחנא". זאת אומרת שלפי המצב של האדם ניתנה
לו הכחות והיכולת להתגבר עליו, אלא שצריך
התבוננות שלא ליפול ברוחו באם היצר הרע
מתחיל במלחמתו פעם אחר פעם, וההתבוננות
היא כמבואר בספר התניא קדישא בכמה מקומות
(עיין במפתח ענינים הנדפס בסוף ספר תניא
קדישא הוצאת קה"ת), ומהם בפרק כ"ז ואילך.

ובכלל עצה היעוצה ללכת לבטח דרכו דרך
המלך מלכו של עולם זה הקדוש ברוך הוא נותן
התורה ומצוה המצוה, הוא על ידי הזריזות הנמשכת
משמחה ופתיחת הלב וטהרתו כו', כמבואר בתניא
פכ"ו ובכמה מקומות. כיון שנצטווה על זה בודאי
שניתנה היכולת לקיים הענין.

(אנרות קודש ח"ה עמ' רז)

להתייאש?! להתאמץ ולהצליח!

במענה על מכתבו . . בו מתאונן על מצבו שהוא
בעצבות ומרירות וכמה פעמים מתייאש כו' וכו'.

הנה למותר להאריך אשר ייאוש הוא
מהתחבולות והערמומיות של היצר הרע הרוצה
להסיתו ולהדיחו חס ושלום מלשמש את קונו,

ואם על עצלות וכבדות אומר רבנו הזקן (תניא
פרק כ"ו) ש[המתנהג בעצלות וכבדות, הנה היצר
הרע] ינצחו בקל ויפול כו', על אחת כמה וכמה על
ידי ייאוש רחמנא ליצול.

ואף שמוכן הדבר שצריך להילחם נגד רגילות
רעות ככל האפשר, הרי לאידך גיסא הייאוש

ואבזירייהו אסורים מן התורה, ומובן גם בשכל
אנושי שאין סיבה ליאוש (וכמבואר בכמה מקומות
ומהם בתניא פרק כ"ז ואילך, יעויין שם).

ויסיח דעתו ממחשבות כאלו שאין מוסיפין
כלל בעבודה בתורה ומצותי וילחם מלחמת ה',
כמבואר בתניא שם,

וכמו שבכיבוש הארץ כפשוטו נאמר "מעט מעט
אגרשנו", כן הוא הדבר גם ברוחניות, והובטחנו
אשר סוף כל סוף מנצחים המלחמה, ובפרט אלו
שזכו לטעום מתורת החסידות הדרוכות ומנהגיה,

וכל מחשבה שמי שהוא אינו שייך לעבודה
כזו [לנצח את היצר] וכו' זהו היפך השכל הבריא
והעיקר היפך הוראות וציווי תורתנו תורת חיים...

(אנרות קודש ח"ה עמ' ט)

חבל לבזבז זמן עם מחשבות שליליות...

במענה על מכתבו . . בו כותב אודות מצבו
בעבודה וביראת השם אשר "לאום מלאום יאמץ"
ובמילא בא על ידי זה לעצבות וכו'.

והנה ברורים הדברים אשר התבוננות ומחשבות
המביאות ליאוש ועצלות וחלישות בעבודת השם
יתברך מקורם בלתי טהור, והוא מתחבולות היצר
הרע ["ה'קלוגניקער" - ה'מתחכם'], המתעלם
ב"איצטלא" של יראת שמים ובמילא צריך להילחם
על כל ענייניו,

ובפרט שכבר מילתו אמורה בתניא בכמה
פרקים ומהם בפרק כז ואילך,

וחבל על הזמן שמבלה במחשבות מופרכות
בפשיטות, בה בשעה שיכול לנצלו על שלשת
הקווים דתורה עבודה ומצות,

והשם יתברך יצליחו להוסיף בהתמדה ושקידה
ולעבודת השם בשמחה מתאים להוראת נשיאנו
הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע.

(אנרות קודש ח"ה עמ' שיב)

לקראת שבת

ג

שהי' עוסק בתורה" (וזהו דכתיב בפרשתנו "וישכב במקום ההוא" - "לשון מיעוט, באותו
מקום שכב אבל י"ד שנים שהי' בבית עבר לא שכב בלילה").

אמנם על שנים אלו לא נענש יעקב, ולכן פרש יוסף ממנו רק עשרים ושנים שנה (ולא
יותר). וכמו שפירש לנו רש"י בסוף פ' תולדות:

"...שאחר שקיבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים, אבל לא נענש עליהם - בזכות התורה.
שהרי, לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה, דהיינו מי"ז עד ל"ט, כנגד כ"ב שפירש יעקב
מאביו ולא כיבדו, והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך.. ובשביל זכות התורה לא
נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה, מדה כנגד מדה".

והנה, דייק רש"י בלשונו וכתב שפרישת יוסף מאביו היא באופן של "מדה כנגד מדה";
ומעתה י"ל, שאין הכי נמי ויעקב לא הי' חייב בכיבוד אב, ולא הי' מקום להענישו על העדר
קיום מצוה זו - אך זה שפירש יוסף ממנו אינו בתורת "עונש" (שמתאים דוקא על חטא), אלא
בדרך תוצאה טבעית, סיבה ומסובב: להיות שחסרה אצל יעקב העבודה דכיבוד אב במשך
עשרים ושנים שנה, לכן לא הי' אצלו גם המסובב ממנה.

[ואף שלכאורה אינו דומה, דהא יעקב לא כיבד את אביו ואמו כ"ב במשך כ"ב שנים אלו,
ואילו במשך כ"ב השנים שפירש ממנו יוסף הי' חסר לו רק הכיבוד אב דיוסף ועדיין הי' לו
כיבוד אב משאר י"א השבטים -

יש לומר, שכיון ויוסף נחשב עיקר "תולדות יעקב" (ראה בראשית רבה פפ"ד, ה. רש"י וישב
לז, ב), הרי זה שיוסף לא כיבד אותו במשך כ"ב שנים אלו נחשב לו כאילו לא זכה לכיבוד אב
כלל].

ולדרך זו הרווחנו ליישב קושיית המהרש"א, על מה שאמרו חז"ל בענין זה (מגילה טז,
ב): "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהי' יעקב אבינו בבית עבר
לא נענש" - והקשה המהרש"א (בחדא"ג לשם): היאך מוכח מכאן ש"גדול תלמוד תורה יותר
מכיבוד אב ואם"? הרי גם אם היו שווים במעלתם, גם אז אין יעקב ראוי לעונש!

ועפנה"ל יתורץ, דאם הי' תלמוד תורה שווה במעלתו לכיבוד אב ואם - הרי אמנם לא
הי' יעקב ראוי לעונש על אותן שנים שעסק בתורה, אבל סוף סוף כיון שבפועל חסרה אצלו
העבודה דכיבוד אב בשנים אלו, הי' צריך להיות חסר אצלו בהכיבוד אב מיוסף כנגד זה,
"מדה כנגד מדה";

ודוקא אם "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם" - אין קושיא זו¹.

[ויש להוסיף, שבאותן שנים אמנם לא קיים יעקב "כיבוד אב" במובן של "אב" גשמי
("אביו שהביאו לעולם הזה" (בבא מציעא לג, א)), אך הי' לו ענין של "כיבוד אב" כלפי "אביו"
הרוחני, והיינו רבו עבר (ש"רבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא" (בבא מציעא שם)).

1) לכאורה הטעם בזה הוא כי שנים אלו שלמד תורה נחשבות כאילו קיים בהן גם כיבוד אב בפועל, מחמת
הגדולה המיוחדת שבתלמוד תורה הכולל בתוכו גם ענין כיבוד אב (ע"ד "בכלל מאתיים מנה").
וראה מהרש"א שם שתיקן ש"גדול תלמוד תורה כו" הוא כמו "ותלמוד תורה כנגד כולם". הערת המו"ל.

ודו"ק].

ג. אמנם פירוש זה דוחק הוא, כי מלשון רש"י - וכן מלשון חז"ל (מגילה טז, ב. יז, א): "לא נענש"; "דלא מיענש" - משמע שזה שפירש יוסף מאביו הוא בגדר "עונש" ממש (ולא רק "מדה כנגד מדה"), והיינו שזה שיעקב החסיר בכיבוד אב נחשב לו ל"חטא".

וכן עולה מתוך דברי רש"י בסוף פרשת נח, שהטעם שכתבה תורה על מיתת נח עוד לפני הסיפור על הליכת אברהם לחרן, הוא כדי שלא יאמרו "לא קיים אברם את כבוד אביו, שהניחו זקן והלך לו". שמזה מוכח, שגם בני נח היו מצווים בכיבוד אב, שלכן הי' מקום שיהי' להם 'טענה' לאברהם על זה (דפשיטא שאין הכוונה שאומות העולם יבואו בטענה - למה לא קיים אברהם את מצוות התורה עד שלא ניתנה!...).

ושוב הדרא קושיא לדוכתא: הרי מפורש שרק במרה נצטוו ישראל על כיבוד אב ואם; ואם כן, למה נחשב ליעקב (ואברהם) "חטא" בהעדר קיום מצוה זו?

ד. ויש לבאר, ובהקדים (כהבא לקמן - ראה גם משנ"ת בלקו"ש ח"ה עמ' 157 ואילך, עיי"ש):

אחת משבע מצוות בני נח היא מצות "דינין" (סנהדרין נו, א ואילך); ולשיטת הרמב"ן (כפירושו עה"ת - וישלח לה, יג) מצוה זו כוללת "דיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן". והיינו, שבמצוה זו של "דינין" נכללים כל הענינים שבין אדם לחבירו, שענינם הוא החזקת "ישובו של עולם".

ומעתה י"ל בנדו"ד, שמה שמצינו שרק במרה נצטוו על כיבוד אב ואם - היינו על כיבוד אב ואם בתור מצוה פרטית ומיוחדת; אך גם לפני כן היו מחוייבים בכיבוד אב ואם, לא בתור מצוה פרטית אלא כחלק ופרט ב"ישובו של עולם".

דהנה, כיבוד אב הוא דבר המתחייב מצד ההגיון הפשוט. וכדברי הירושלמי (פאה פ"א ה"א. וראה גם ס' החינוך מצוה לג) שכיבוד אב הוא "דבר שהוא פריעת חוב" - להחזיר להורים טובה תחת כל הטובה והטירחה שהשקיעו בגידול בניהם; ואם בני נח חייבים בצדקה (לשיטת הר"ן ולעוד כמה, ראה מה שנתבאר בזה באריכות במדור זה בפ' וירא), על אחת כמה וכמה שיתחייבו לכבד את האב כפריעת חוב על כל עמלו, ודבר זה הוא פרט המתחייב מצד "ישובו של עולם".

והעולה מזה, שיעקב הי' מחויב בכיבוד אב ואם בחיוב גמור, ולא רק כחומר בעלמא, ואתי שפיר שיש מקום להענישו על ביטול חיוב זה; וכן מובן מה שהי' מקום לטענה על אברהם מצד אומות העולם ש"לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו".

אך כיון שאז לא הי' כיבוד אב ואם נחשב למצוה פרטית ומיוחדת - לכן מדייק רש"י בענין זה, ואינו אומר (לגבי אברהם) "שלא קיים מצוה כבוד אביו", וכן אינו אומר (לגבי יעקב) "שלא קיים יעקב מצוה כיבוד אב ואם" - אלא רק "כבוד אביו" וכן "כיבוד אב ואם" (בלי להזכיר לשון "מצוה"), כי אז עדיין לא היתה כיבוד אב כמצוה בפני עצמה אלא נכללת ב"דינין". ודו"ק.

עוה"ב".

ומעתה ית' היטב ההמשך לתחילת ההלכה, דז"ל שם "שבת וע"ז כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד ע"ז ושניהם כגויים לכל דבריהם כו". ולפי דרכנו י"ל דבהלכה זו השמיענו עיקר גדול בגדר מצות שבת, דאינה כשאר מצות התורה שקיומן הוי רק תוספת קדושה, נוסף לעצם קדושת ישראל שבו, ובמילא בהעדר קיומם הרי הוא עדיין בכלל ישראל (ורק בגדר "רשעי ישראל"), לא כן הוא, אלא דהוי כמו ע"ז, שנוגע לגוף קדושת ישראל, ולכן המחלל שבת הוא כעו"ע"ז ושניהם כגויים כו'. ובזה יומתק גם מה שכ' "ושניהם כגויים לכל דבריהם", דלכא' לא כאן מקום ההלכה שעובד ע"ז הוי כגוי כ"א רק דמחלל שבת בפרהסיא הוי כגוי, והול"ל "הרי הוא כעובד ע"ז וכגוי לכל דבר". ולפי דברינו י"ל דאז הי' מקום לפרש דזה שמחלל שבת בפרהסיא הוא כעובד ע"ז וכגוי לכל דבר, היינו בעונשו, אבל במהותו אין מחלל שבת שווה לעובד ע"ז, ולכן כתב הרמב"ם "ושניהם כגויים לכל דבריהם", שגדר אחד לשניהם, והשבת אף היא נוגעת לעצם קדושת ישראל.

ובהמשך לזה כ' דכשם שהוא בהשלילה, שהמחלל שבת הרי הוא כגוי, כן הוא גם בצד החיוב, ששמירת שבת אינה כדבר נוסף על גדר ישראל שבו, אלא ששייכת לעצם קדושת ישראל (עיי' מכילתא תשא לא, יד), ולכן שכרה הוא מעין עוה"ב, שהרי עוה"ב ענינו נמי גמור ושלמות הקשר ודביקות ישראל בבורא, כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה שם בארוכה שמטעם זה נתאוו ישראל וחכמיהם לעוה"ב כו'.

"כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כו' מוחלין לו", ועוד כיו"ב - ולהכי שפיר הובאה שם דרשה דידן המבארת שכר מסויים ("נחלה בלי מצרים"), על פרט מסויים בשבת ("המענג את השבת"). אבל הרמב"ם הביא כתוב זה בסיום וחותם כל הל' שבת, כי כונתו לענין כפ"י במצות שבת. ולכן נקט במעשה הגברא (שעבדו מקבלים השכר) "כל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כו" (ולא רק "המענג את השבת"), כי כוונתו לתוכן הכללי דשמירת שבת לכל פרטי, וכן סתם "מפורש בקבלה שכרו כו" (ולא הזכיר שכר מיוחד שבש"ס "נחלה בלי מצרים"), כי מיירי כאן (לא בשכר פרטי, אלא) בחידוש הכפ"י בשכר מצות שבת לגבי שכר שאר המצות, כנ"ל.

וי"ל דלהכי דייק "וכל השומר את השבת כו' ומכבדה ומענגה כפי כחו", דלכא' לא אשכחן מרומז פרט זה בכתוב, ובהקדים דדוחק לומר שהכוונה ד"כפי כחו" היא להגבי' החיוב, שאינו חייב יותר מדי (וע"ד לשון הסמ"ג הנ"ל, עיי"ש), דלמאי נפק"מ כאן הגבלה זו. ולהכי מסתבר שכוונתו להיפך, לריבויא, שמכניס בזה כל חיי נפשו. ומעתה ית' מקורו לזה, כי הנה הטעם שנתייחדה שבת מכל המצות ששכרה גם בעוה"ז, הוא מפני שעצם השבת (וקדושת שבת) הוי מעין עוה"ב, ראה ברכות נו. (וראה מכילתא תשא לא, יג. ר"ה לא.), והיינו ששכר זה הוא בגדר תוצאה טבעית, שכאשר האדם מתאחד עם השבת, זוכה בדרך ממי"א ל"מעין עוה"ב" בעוה"ז. ולכן דייק ששכר זה הוא עי"ז ש"שומר כו' כפי כחו", שבזה מודגש שאדם זה הגיע לשלימות קדושת שבת הרוחנית, הן מצד החפצא דשבת, בכל פרטי מצותה כהלכתה כו', והן מצד הגברא שמכניס בזה כל חיי נפשו, ואזי השבת והאדם מתאחדים ביחוד גמור, וממי"א כבר זכה זה ל"מעין

מדוע אין מערבין שמחה בשמחה?

מלא שבוע זאת (כט, כז)

בירושלמי (מו"ק פ"א ה"ז) למדו מפסוק זה ש"אין מערבין שמחה בשמחה", היינו, שאין עורכים שמחת נישואין בזמנה של שמחה אחרת.

והקשו על זה (מראה הפנים לירושלמי שם): איך למדו הלכה זו מכאן, והרי אין למדין מקודם מתן תורה (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, ועוד)?

ויש לומר:

הכלל שאין למדין מקודם מתן תורה הוא בעניני הלכה דוקא, משום ש"ניתנה תורה ונתחדשה הלכה" (ב"ב קי, ב). אבל גילוי תכונות נפש האדם - אפשר ללמוד גם מלפני מתן תורה, לפי שבזה אין הבדל בין קודם מתן תורה לאחרית מתן תורה.

והנה, בענין עירוב שמחה בשמחה ופעולתו על נפש האדם, יש מקום לשתי סברות הפכיות: א. בשעה שאדם שרוי כבר בתנועה ובמצב-רוח של שמחה, הרי זה מסייע גם לשמחה הבאה מענין אחר, לפי שעצם תנועת השמחה שוה בשתייהן. ב. לא זו בלבד ששמחה אחת אינה מסייעת לשמחה אחרת, אלא אדרבה - היא מפריעה לה, דכיון שהסיבות לשמחה שונות הן, הרי הן מבבלות אחת לחברתה.

ועפ"ז יש לבאר, שמהפסוק "מלא שבוע זאת" אין למדים עצם הדין ד"אין מערבין שמחה בשמחה", כי אם אופן תכונות נפש האדם, ששמחה אחת מבבלת את חברתה, וענין זה שפיר אפשר ללמוד מלפני מתן תורה כנ"ל. אלא שאחרי שידעין ששמחה אחת מבבלת את חברתה, ממילא למדים מזה שכן הוא הדין, שאין מערבין שמחה בשמחה, כדי שלא יבלבלו זו את זו. וק"ל.

מדוע לא נזהרו האבות באיסור יציאה מא"י?

ויהלם ויהנה סלם ג' ויהנה מלאכי אלקים עליהם ויחדים בו מלאכים שלווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי ה' ללוותו (כח, יב. רש"י)

יש לעיין מה טעם אין מלאכי ארץ ישראל יוצאים חוצה לארץ, שהרי מצינו שהאבות לא נמנעו מלצאת לחוץ לארץ, ועכצ"ל דהיינו לפי שלא נתקדשה א"י עדיין (ראה גם מלאכת הקודש (על פרש"י) כאן) ולא נאסר עדיין לצאת מא"י לחו"ל (ראה בכ"ז לקוטי שיחות חט"ו עמ' 201 ואילך. ושי"ג), וא"כ מדוע דוקא המלאכים אינם יכולים לצאת מא"י לחו"ל?

ויש לבאר:

מה שבזמן האבות לא נתקדשה עדיין א"י, אין פירושו שלא היתה קדושה בא"י כלל, שהרי מתחילת בריאתה היתה "נחלת ה' מיוחדת לשמו" (רמב"ן אחרי יח, כה), ו"חפצי הבורא היו בה, שהרי סולם שראשו מגיע השמימה ה" קבוע בה" (יראים השלם סי' תיג). אלא שעדיין לא נקבעה הקדושה בגוף החפצא של הארץ הגשמית, אלא היתה רק בתוכנה ומדריגתה הרוחנית (ראה לקוטי שיחות שם עמ' 205 ואילך).

ולכן האבות, להיותם דרי מטה, לא ה"י שייך בהם איסור יציאה מא"י, שהרי קדושת א"י לא נקבעה עדיין בארץ הגשמית. משא"כ לגבי המלאכים, שהם דרי מעלה וברואים רוחניים, כבר אז היתה א"י בקדושתה, ולכן לא יצאו ממנה.

ובזה יומתק מה שאמר הקב"ה ליצחק "אל תרד מצרימה", כי "אתה עולה תמימה ואין חו"ל כדאי לך" (תולדות כו, ב וברש"י), דמכיון שהי' "עולה תמימה" ונתעלה כליל לה', הרי הי' בגדר "דרי מעלה", ולכן לא הי' חוצה לארץ ראוי לו.

ומעתה דוחק לומר שהרמב"ם הכריע לבסוף בהלכותיו כהמדרש, אחר דלדיד' הוא נגד משנה מפורשת (ועיי' לקו"ש ח"ט ע' 402 ואילך, דהרמב"ם הכריע כסתם משנה זו).

וזהבי נראה באו"א, דבלי' "יתר על השכר הצפון לעוה"ב" משמיענו חידוש עיקרי בשכר שבת שלא מצינו דוגמתו בשכר כל המצות. דהנה בפ"ט מהל' תשובה ביאר שיש ב' סוגי שכר, (א) תכלית ו"סוף מתן שכרן של מצות" הוא "חיי העוה"ב" (דדוקא חיים רוחניים אלה ראויים להיות התכלית, ולא שכר גשמי, עיי"ש בפ"ח), (ב) יעודים גשמיים, שאינם גוף השכר וכל ענינם הוא רק כדי לאפשר קיום מצות כדבעי בלי טרדות ולהיות פנוי לעסק התורה וקיום הלכותי'. ומעתה י"ל דבשבת נתחדש דהשכר בעוה"ז אינו רק מגדר הנ"ל דהסרת המניעה כדי לאפשר הקיום כו', אלא השכר בעוה"ז הוא באותו האופן והגדר דהשכר הצפון לעוה"ב (ולהכי טרח להזכיר עמו גם עוה"ב, ובאופן שלא חילק ביניהם מאומה, כנ"ל), והיינו בגדר שכר ממש. פ"י דאצל השבת זוהי לשכר ותכלית האמיתי דעוה"ב כבר בעוה"ז. וע"ז הביא הכתוב אז תתענג גו' דשם הודגש שהשכר בעוה"ז אינו יעודים גשמיים אלא שכר דמעין עוה"ב, וכמפורש "אז תתענג על ה'", והרי הוא הוא ענין עוה"ב, כמבואר בברכות יז. ובארוכה ברמב"ם הל' תשובה רפ"ח דהשכר דעוה"ב היינו ש"נהנין מזיו השכינה".

ועפ"הנ"ל יבואר היטב הטעם שפי' הרמב"ם הכתוב לפי פשוטו, ולא הביא דרשת רז"ל הנ"ל. דבש"ס שם בא המאמר "כל המענג את השבת" בהמשך הסוגיא העוסקת (לא במעלת כללות הענין דשמירת שבת, אלא) במעלות דענינים פרטיים דשבת: "כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצול כו'", "כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לכו",

לעוה"ב", וצ"ע דהלא כבר השמיענו באריכות בהל' תשובה פ"ח-ט שעיקר שכר המצוות הוא בעוה"ב, וא"כ אמאי הוצרך להדגיש ענין זה כאן ביחוד.

והנה בשמות רבה ספכ"ה א' במעלת שמירת שבת "ולא עוד אלא כל מה שאתה אוכל בעולם הזה אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לך לעוה"ב שנא' והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר". וביאר ביפ"ת הכוונה, ששבת מכלל דברים שאדם אוכל פירותיהן גם בעוה"ז, ולא נזכר במנין דברים אלו במתני' דריש פאה משום דתנא ושייר. ומעתה י"ל דמדרש זה הוא מקור הרמב"ם כאן, וכוונתו להא דמצוה זו הוי מדברים שאוכלים פירותיהן בעוה"ז, וזהו שרצה לומר "מפורש בקבלה שכרו בעוה"ז יתר על השכר הצפון לעוה"ב שנאמר כו'", היינו שבפסוק אז תתענג גו' נכללו תרי מילי, השכר בעוה"ז (אז תתענג גו' על במתי ארץ) והשכר הצפון לעוה"ב (והאכלתיך נחלת יעקב גו', עיי' במפרשי המדרש שם).

איברא דעדיין אין מיושב היטב מה שהוסיף "יתר על השכר הצפון לעוה"ב", כי מאחר דפשיטא לן היסוד שיסד באריכות בהל' תשובה שעיקר השכר הוא בעוה"ב, והחידוש הכא הוא רק שכר עוה"ז, הול"ל "שכרו בעוה"ז" ואנא ידענא שזהו יתר על שכר עוה"ב שבכל מצוה. וגם עצם פ"י הנ"ל בדברי הרמב"ם צ"ע כי לפ"ז העיקר חסר מן הספר, דהו"ל להדגיש החילוק בין ב' סוגי השכר, דבעוה"ז הוא בגדר פירות ובעוה"ב הוא בגדר הקרן והעיקר כו', ובלשונו לא רמז כלל לחילוק מהותי בין ב' הסוגים. ועוד ועיקר, דבפיהמ"ש ריש פאה כ' דבמנין דברים שפירותיהם בעוה"ז נכנסו רק מצות שבין אדם לחבירו, ולהכי יש מהם תועלת לבנ"א בעוה"ז כו'; והרי שבת ודאי אינה ממצות אלו, וכמפורש ברמב"ם גופי' שם ששבת היא ממצות שבינו ובין הקב"ה כו'.

בגדר השכר דשמירת שבת

ידייק בל' הרמב"ם ששכר השומר את השבת כפי כחו הוא יתר על שכר עולם הבא, ויסיק דכוונתו כאן לשכר בעוה"ז שהוא מעין עולם הבא / עפ"ז יבאר יסוד בהא דהמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי שנתן שבת הוא דבר הנוגע לנפש קדושת ישראל

כהלכתה. ועוד שינה שכ' רק "מפורש בקבלה שכרו בעוה"ז יתר כו", והשמיט אופן השכר שבש"ס - "נחלה בלי מצרים" דוקא (עיי"ש בש"ס דהיינו אופן מיוחד שמצינו ביעקב דוקא ולא כאברהם וכיצחק כו').

ולכא' משמע דאכן אין כונת הרמב"ם לדרשת הש"ס (שפי' הכתוב בדרך הדרש) אלא לפי' הכתוב בפשטו, וזהו שהדגיש דשכרו "מפורש", היינו פשוט הכתוב [וכן מצינו בכ"מ שהרמב"ם מפרש כתוב לפי פשוטו ולא כדרשו בש"ס וכיו"ב. ועיי' יד מלאכי בכללי הרמב"ם אות ד]. ולהכי נקט שמירת כל השבת והלכותי', דהא לפי פשוט הכתוב "אז תתענג גוי" בא כהמשך לפסוק שלפניו "אם תשיב משבת רגליך עשות חפצין גוי" דמיררי ככו"כ דיני השבת (עיי' ברמב"ם לעיל פכ"ח הכ"ט, פכ"ד ה"א וה"ה, פ"ל ה"א), וע"ז ממשיך "אז תתענג גוי". ועדיין הא גופא דורש ביאור, למה ראה לנטות מהש"ס לפי' הכתוב (רק) לפי פשוטו.

ונ"ל בהקדם הדיוק בלשונו "מפורש בקבלה שכרו בעוה"ז יתר על השכר הצפון

ב' הרמב"ם סוף הל' שבת "וכל השומר את השבת כהלכתה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעוה"ז יתר על השכר הצפון לעוה"ב שנא' אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר", ונ"ל דעיקר גדול טמן כאן הרמב"ם בחומר מעלת השבת, ושייך למש"כ בריש ההלכה דמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי לכל דבר כו'.

ובהקדים דבמגדל עוז ציין דמקורו בשבת קיח. (וכ"מ דעת הסמ"ג מ"ע ל) "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנא' אז תתענג . . נחלת יעקב אביך וגו' . . כי עקב שכתוב בו [בפרשתנו] ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". וא"כ יל"ע במה ששינה מהש"ס, דהתם אי' "כל המענג את השבת", והוא הוסיף וכ' "כל השומר את השבת כהלכתה ומענגה כפי כחו", היינו דאין זה שכר רק על מה שמענג השבת בלבד, כמשמעות הש"ס (ועיי' ב"י אור"ח סי' רמב בשם הר"א דנחלה בלי מצרים הוא מדה כנגד מדה על פיזור מעות בלא שיעור לצורך עונג השבת), אלא על כל מצותי

כיצד בונים בית בישראל?

מדוע הקיף יעקב באבנים רק את ראשו ולא את כל גופו? כיצד ניתן לבנות בית יהודי טהור חרף הניסיונות? איך עוסקים בפרנסה ונותרים בבית המדרש? ומהי ה"אבן" שהיא יסוד הבית היהודי? לימוד ממסעו של יעקב להקמת בית יהודי

כאשר הי' יעקב אבינו בדרך לחרון, עצר ללון, ו"ירא מפני חיות רעות", ולכן "ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" - "עשאן כמין מרוב סביב לראשו" (כח, יא ופרש"י).

ויש לתמוה: מכיוון שהי' יעקב ירא מפגיעת החיות, מדוע הקיף רק את ראשו באבנים ולא את גופו וידיו ורגליו?

וממה נפשך, אם סמך ובטח על השי"ת שיצילו מפגעי החיות, הרי לא הי' צריך להקיף גם את ראשו, ואם לא רצה להזדקק לענייני נסים שלמעלה מן הטבע, מדוע לא דאג להגן בדרך הטבע גם על שאר אברי גופו?

איך בונים בית כמו יעקב אבינו?

דרכו של יעקב אבינו מיעקב לחרון הייתה בכדי להקים בית יהודי, שהוא בית יהודי בטהרתו - "מטתו שלימה", לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ולא כיצחק שיצא ממנו עשו (ראה שבת קמו, א. ספרי דברים לב, ט).

ויש לדייק בדרכו של ישראל סבא, כי ממנו נקח לעבודת כל יהודי ההולך לבנות את ביתו בישראל, וממנו יש ללמוד את הדרך ילכו בה בכדי להקים בית יהודי טהור.

כי הנה, דרכו של יעקב הייתה "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (ריש פרשתנו):

"באר שבע" הוא מקום של מנוחה ושלווה בישראל, שהלא לשם "באר שבע" יש שני ביאורים: א. על שם השבועה שהייתה בכריתת הברית בין אבימלך לאברהם (וירא כא, לא), ב. על שם הבאר השביעית שנחפרה לאחר השלום עם אבימלך (תולדות כו, לג).

הלילה שלמעלה מהיום

ויפגע במקום
תקן תפלת ערבית (כח, יא. רש"י)

בסדר התפילות מצינו, שלפעמים נמנו בסדר "שחרית מנחה וערבית" (ברכות רפ"ד. ועיין פני יהושע וצל"ח שם, ועוד), כסדר תיקון ע"י האבות, שאברהם תיקן תפלת שחרית, יצחק תפלת מנחה ויעקב תפלת ערבית (ברכות כו, ב). ולפעמים נמנו בסדר "ערבית שחרית ומנחה" (ראה תהלים נה, יח הובא בברכות לא, א. וראה בזה במקור הדברים בארוכה).

ויש לבאר את שני הסדרים, שמתאימים הם לשתי בחינות בעבודת ה': א. העבודה בהעלאת זיוכו עניני הגוף והדברים הגשמיים, שאין בהם אור אלוהי וקדושת ה' אינה נראית בהם, והעבודה היא לזככם ולגלות בהם את אור הקדושה. ב. העבודה בעניני קדושה גופא, לעלות בהם מחיל אל חיל.

והן הן שני הסדרים בתפילות:

ערבית שחרית מנחה - סדר זה מורה על העבודה לגלות קדושה במקום שאין בו עדיין אור אלוהי, ולכן התחלת העבודה היא בתפלת ערבית שזמנה בלילה, כי בתחילת העבודה העולם הוא עדיין במצב של חושך, ואין הקדושה נראית ונגלית בו; וע"י עבודת האדם באים מ"לילה" ל"יום", ע"י שמאירים את החושך, עד שמהפכים את החושך עצמו לאור.

שחרית מנחה ערבית - סדר זה מורה על העבודה בעניני קדושה גופא, ולכן התחלתה היא בתפלת שחרית שזמנה ביום, כיון שעבודה זו היא בדברים שהקדושה בהם מאירה בגלוי.

ואח"כ עולה האדם מחיל אל חיל, להוסיף ולעלות באור הקדושה, עד שעולה ומגיע ל"לילה". והיינו, שלא זו בלבד שבעבודה זו גם ה"לילה" הוא ענין של אור וקדושה, אלא עוד זאת, ש"לילה" זה הוא מַעֲלָה מאור היום, היינו שהוא אור אלוהי נעלה ביותר, אור סתום,

הנקרא בשם "חושך" כי הוא למעלה מתפיסת האדם לגמרי (ראה לקוטי תורה שיר השירים ד, ג. ועוד).

ולכן בסדר זה תפלת ערבית מגיעה אחרי שחרית ומנחה, כי התחלת העבודה היא בענין האור הגלוי, ואח"כ מגיעים לאור נעלה יותר, אור סתום הנקרא בשם "לילה".

ויומתק לפי זה מה שדוקא יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית, כי יעקב הוא בחיר שבאבות (ראה ב"ר ר"פ עו).

מ"עפר הארץ" - ל"ופרצת"

והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקרמך וצפנה ונבכה

כשנינו זרעך עד עפר הארץ, אותה שנה ופרצת ימה וקרמך, הוי מקום מעפר דל (כח, יד. שמות רבה פכ"ה, ח)

מפשט דברי המדרש נראה, שהתחלת הכתוב - "והיה זרעך כעפר הארץ" - אינה למעליותא, אלא אדרבה, שכאשר יגיעו בני ישראל למצב שפל כזה, אז תחול הברכה "ופרצת גוי".

ובדרך החסידות יש לבאר, שגם "והיה זרעך כעפר הארץ" הוא למעליותא:

מבואר באור החיים הק' (פרשתנו כח, יד) שכל פרשת "ויצא יעקב מבאר שבע גוי" מרמזת לירידת הנשמה ממקור חוצבה להתלבש בתוך גוף גשמי וחומרי, שהיא ירידה "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא".

ומבואר בתורת החסידות (לקוטי תורה במדבר ב, א ואילך, ובכ"מ) שירידה זו היא לצורך עלי, כי דווקא ע"י זה שהנשמה יורדת להתלבש בגוף ועוסקת עמו לבררו ולזככו, עולה הנשמה לדרגות עליונות יותר מדרגתה קודם ירידתה בגוף.

וזהו תוכן ברכתו של הקב"ה ליעקב - שדוקא ע"י ירידת הנשמה ל"עפר הארץ", להעלות גם את הדרגות התחתונות ביותר, הרי היא זוכה לברכת "ופרצת ימה וקרמך גוי", שתעלה מעלות רבות בלי גבול.

לקראת שבת

"חרן", לעומת זאת, הוא מקום של היפך הקדושה ומביא ניסיונות רבים על יהודי הנמצא שם, וכמו שדרשו חז"ל על השם חרן - "חרון אף של עולם" (רש"י סוף פרשת נח).

והנה, יש הטוענים לאמר, שמכיוון שהקב"ה נתן לנו תורה ומצוות ביד רחבה, ועל כל צעד ושעל שיהודי פונה ממתנה לו מצווה, או מצוות עשה או זהירות ממצוות לא תעשה, הרי ה' צריך הקב"ה, לכל הפחות, לסלק מהיהודי את כל הטרדות המונעות ומקשות עליו את קיום המצוות, ולפנות את דרכו מטרדת הגלות ומדאגות הפרנסה וכיוצא באלו.

ויתירה מזו, ה' רצוי שיהודי לא יהי' לו כלל מגע ומשא עם ענייני העולם, כדי שיוכל לשהות כל העת באהלה של תורה ולעבוד את השי"ת מתוך מנוחה.

אמנם, לפועל חזינן שבתחילה אכן שהה יעקב בבאר שבע, במקום של מנוחה ועבודת השי"ת ללא טרדות, אך בעת שעמד להקים בית נאמן יצא מבאר שבע והלך למקום חרון אף של מקום, מקום אשר בו נתרגשו עליו ניסיונות עצומים, ודווקא שם הקים את בית ישראל בקדושה ובטהרה.

וממנו יש ללמוד גם להנהגת כל איש ישראל:

כאשר יהודי מקים בית בישראל, ובאים עליו ניסיונות מענייני העולם ועול הפרנסה, הנה דווקא על ידי ניסיונות אלו והעמידה בהם, ביכלתו לבנות בית יהודי מואר וחם.

אמנם, בכדי לרדת לחרן, ולבנות שם בית כשר כדוגמת בית יעקב אבינו, יש לידע כיצד יוצאים מבאר שבע לחרן, באופן שהדבר יביא עלי' ולא ירידה, וזאת יש ללמוד מהנהגתו של יעקב בדרכו לחרן, כפי שיתבאר לקמן.

איך מצליחים בחיי הנישואין?

כאשר הלך יעקב לחרן, הרי צעדו הראשון הי' "ויפגע במקום" - "אין פגיעה אלא תפילה" (פרשתנו כח, יא. ברכות כו, ב).

ולכאורה, כאשר חושבים על כך בהיגיון אנושי, הלא יעקב הלך לחרן למצוא את זיווגו, ולשם כך עליו תחילה להתלבש בלבושי המקום וללמוד את שפת המקום ולהתנהג בנימוסיו, אך יעקב דחה את כל אלו ונעמד להתפלל.

ומכך יש ללמוד: כאשר יוצא האדם להקים בית, עלול הוא לחשוב, תינח עד עתה עסקתי בתורה, בתפילה ובמצוות וישבתי בשייבה, אך עתה, בבואי להקים בית, עלי להניח את כל אלו וללמוד את מנהגי המדינה, ולהתנהג בהנהגות המקום.

על כך למדים מיעקב אבינו, שההיפך הוא הנכון: התורה והתפילה שעסק בהן עד עתה, הספיקו למצבו הקודם כאשר הי' באהלה של תורה, וללא כל הניסיונות החדשים שהוא ניצב בפניהם עתה, וממילא, זקוק הוא כעת לתפילה נעלית הרבה יותר, כדי להצליח בעבודת ה' גם במקום "חרון אף של מקום", כאשר הניסיונות מתגברים והולכים.

שהראש ישאר באהלה של תורה

בהמשך לזה מספרת התורה, "ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו", וכאמור למעלה, הקיף יעקב רק את ראשו והגן עליו מפני החיות הרעות.

והביאור בכך הוא:

כאשר בונים בית בישראל ומתחילים להכנס בעול הפרנסה, יש והאדם מתחיל לעמול לפרנסתו באופן שראשו עסוק וטרוד כל העת במחשבות ודאגות הפרנסה, ומחשב תחבולות שונות כיצד להצליח ולהגדיל פרנסתו.

ועל כך אומר דוד המלך בתהלים (קכח, ב) "יגיע כפיך כי תאכל – אשריך וטוב לך". על הכפיים בלבד לעסוק ביגיע הפרנסה, אך הראש צריך להיות נקי כשהי' קודם לכן. השי"ת אכן חפץ שיעסוק לפרנסתו בכדי להעניק לו את ברכתו, אך לשם כך אין צריך למלא את הראש בענייני העולם, ויכול הוא להשאר נקי לה' ולתורתו כמקדם.

כאשר היגיעה היא בכפיים בלבד ולא בראש, אזי "אשריך וטוב לך", טוב לאדם והוא מאושר גם ברוחניות וגם בגשמיות, כי הטרדא המרובה בראש אינה מועילה כלל לפרנסה, אלא אדרבא ממעיטה אותה, ככתוב "לא לחכמים לחם" (קהלת ט, יא. וראה ספר המצוות לאדמו"ר הצמח צדק (דרך מצותיך) מצות תגלחת מצורע. ועוד).

ועל כן הקיף יעקב את ראשו באבנים. ידוע ידע שבידיו וברגליו יאלץ לעסוק בענייני העולם וטרדות הפרנסה, אבל את ראשו שמר מפני ה"חיות רעות" של ענייני העולם הגשמיים, באופן שישאר נקי לה', לתורתו ולעבודתו.

וממנו יש ללמוד לעבודת כל יהודי בבואו לבנות ביתו בישראל, שיש לשמור על הראש מוגן מפני השפעות העולם. וכאשר הראש הוא בריא ושמור, אזי כל הגוף שמור אף הוא ואבריו מתנהגים על פי השולחן ערוך.

"אבן" היסוד לחיים מאושרים

אף מהאופן שבו גדר יעקב אבינו את ראשו, יש ללמוד הוראה בעבודת ה':

יעקב הקיף את ראשו באבנים, שהם בחינת דומם, שאין בהם רוח חיים כלל כמו בצומח או בחי.

בעבודה הרוחנית עניין האבן והדומם הוא קבלת עול מלכות שמים פשוטה בלי רגש ושכל. יש והאדם משעבד עצמו להשי"ת מכיוון שהבין והשיג את מעלת הדבר, ויש אשר מרגיש בנפשו אהבה ויראה להשי"ת ומשום כך הוא עובד את השי"ת בעבודה שיש בה טעם ודעת ורגש.

אך עבודת קבלת עול, בחינת אבן, היא שמשעבד עצמו להשי"ת בלי שכל ובלי רגש, אלא ברור ופשוט אצלו שהוא עבד ה', בטל ומבוטל בתכלית לרצון השי"ת, בבחינת "אם

לא שויתי ודוממתי" (תהלים קלא, ב), "ונפשי כעפר לכל תהי" (תפילת אלקי נצור).

וזהו היסוד להצלחה בהקמת בית בישראל: הרוצה לצאת מאהלה של תורה לעולם המעשה מבלי שהעולם ישפיע עליו לרעה, עליו לייסד בתחילה בנפשו קבלת עול מלכות שמים פשוטה למעלה מטעם ודעת.

על האדם להרגיש עצמו כאבן, שאין בה כח ודעת לזוז ממקומה, ורק אם מישוה נוטלה ומזיזה הרי היא עוברת למקום אחר.

וכך, צריך להיות ברור ופשוט אצלו, שלא הוא מתכנן את חייו ובונה אותם מדעתו הרחבה, אלא הרי הוא כאותה אבן, שהקב"ה נושא אותו אל אותו מקום ואל אותו תפקיד שעל ידו ישרים את כוונתו ושליחותו בעולם, וכך מובטח לו שיבנה ביתו בקדושה ובטהרה, כיעקב אבינו אשר בנה את בית ישראל לדורי דורות.